

Referanser: KR 11/12

Saksdokumenter:

KR 36.1/12 Høringsdokumentet av 29.03.12 med forslaget til bønner

Nye dagens bønn - kollektbønner til hovedgudstjenesten

Sammendrag

Saksdokumentet inneholder et utførlig sammendrag av høringen som pågikk våren 2012. Til hvert høringsspørsmål er det til slutt gitt en kortfattet oppsummering av svarene til det enkelte spørsmål med overskriften *Konklusjon*. En behøver derfor ikke lese alle høringssvarene som er sitert av hensyn til utdypning av høringsinstansenes argumentasjon.

Ut fra den brede høringen med mange ulike synspunkt og konkrete endringsforslag, har det ikke vært mulig å levere et revidert forslag til Nye dagens bønn til Kirkerådets behandling i september 2012. Høringssammendraget med tilhørende oppsummerende konklusjoner gir imidlertid Kirkerådet anledning til en samtale om retningen for arbeidet videre og den videre behandlingsprosessen mot et vedtak i Kirkemøtet. Dette er også tematisert til slutt i saksdokumentet. Her drøftes spørsmålet om en skal ta sikte på å vedta nye Dagens bønn (kollektbønner) i Kirkemøtet 2013 eller i 2014.

Høringssammendraget viser at et klart flertall av høringsinstansene slutter seg til den klassiske kollektbønnstrukturen som Nemnd for gudstjenesteliv la til grunn for utformingen av nye dagens bønn. Dette inkluderer en lovprisning av den treenige Gud til slutt, svært lik de kollektbønnene vi har hatt til nå.

Mange gir ros til det store arbeidet som er gjort med bønnene. Dagens bønn skal også uttrykke særpreget for kirkeårsdagen og være i tråd med bibeltekstene som leses. Mange finner at dette er gjort på en god måte. Noen fremhever at på grunn av den nye tekstboken er det behov for å utforme mer enn én bønn på enkelte kirkeårsdager.

Ut fra høringen er det grunn til å gjennomgå bønnene for å styrke den logiske sammenheng mellom leddene i enkelte av bønnene. En bør også overveie om noen av bønnene bør bli mer utfyllende innholdsmessig og om noen bønner er for sterkt orientert

om bønnens virkning på oss i formuleringer som *la oss.../gjør oss....* Flere etterlyser også at bønnene må tilrettelegges for å kunne messes.

Det er bred oppslutning om at bønnene er i tråd med kirkens lære, selv om noen uttrykk kan misforstås i en annen retning. Den innledende tiltalen til Gud kritiseres i noen av bønnene, og først og fremst tiltalen «Ydmyke Gud», som de aller fleste avviser. I noen bønner har det blitt påpekt at det er uklarhet om hvilke av de tre personer i guddommen beskrivelsen gjelder.

Det er enighet om at språket i bønnene er *gjenkjennelig* – både som innarbeidet bønnespråk og som allmennspråk. Bønnene gir til en viss grad et *fornyende* språk, et klart mer *inkluderende* språk enn tidligere, men mangler ennå noe på å være et kjønnsinkluderende språk. Noen etterlyser også en poetisk kvalitetssikring av bønnene, og mener at Kirkerådet må gi seg den nødvendige tid til å gjøre dette.

Bønnene skal også kunne brukes som innledende *samlingsbønn* på høytidsdager og som bønn i forbindelse med *prekenen*. Det er ulike meninger om bønnene egner seg til dette, da de først og fremst vil fungere godt på kollektbønnens tradisjonelle sted, ved avslutningen av gudstjenestens innledende del.

Noen høringsinstanser ønsker i tillegg en annen og enklere rekke med dagens bønn, mens et flertall mener at det i dag er mest tjenlig med kun en rekke, men med noen supplerende bønner på enkelte kirkeårsdager.

Høringen gir også oppslutning om at *dagens bønn* (kollektbønn) fortsatt skal vedtas av Kirkemøtet etter en læremessig uttalelse fra Bispemøtet, og ikke utformes lokalt.

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet er tilfreds med det store arbeidet som høringsinstansene har gjort for å bidra til å forbedre forslaget til Nye dagens bønn.
2. Kirkerådet ber sekretariatet om å sikre et grundig arbeid med kvalitetssikring av bønnene fram mot vedtak i Kirkemøtet 2014.
3. Kirkerådet ber om å få de reviderte bønnene til behandling på møte våren 2013, slik at Bispemøtet kan få saken til læremessig uttalelse i juni 2013. Kirkerådet behandler deretter saken i september 2013.

Saksorientering

Kirkerådet gjorde følgende vedtak i møtet 15.-16. mars 2012:

KR-011/12 Vedtak:

- 1. Kirkerådet vedtar at det fremlagte forslag til nye Dagens bønn (kollektbønner) – med de merknader som fremkom på møtet – sendes ut på høring etter at alle bønnene foreligger i begge målformer.*
- 2. Kirkerådet ber om å få saken tilbake etter høringen på sitt møte i september, med tanke på vedtak i Kirkemøtet 2013 etter den prosedyre som gjelder for liturgisaker.*

29. mars 2012 sendte Kirkerådet ut høringsdokumentet om Dagens bønn (kollektbønn) og et forslag til bønn for hver kirkeårsdag, til sammen 82 bønner, alle på både bokmål og nynorsk. Dagens bønn er et valgfritt ledd i den nye Ordning for hovedgudstjeneste, og bønnene samsvarer med den nye Tekstboken som ble vedtatt på Kirkemøtet i 2011. I høringsdokumentet var det gjort rede for sentrale spørsmål i arbeidet med bønnene og dokumentet munnet ut i 10 høringsspørsmål.

I høringsperioden ble det gjort oppmerksom på at menigheter som ønsket det kunne søke biskopen om å få prøve ut bønnene i gudstjenestene. Høringsdokumentet med alle forslag til bønner ble også gjort tilgjengelig for alle på www.kirken.no. Høringsfristen var 5. juni 2012, senere forlenget til 10. juni.

Kirkerådet har mottatt hørings svar fra 27 instanser. Disse er:

Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd
Borg biskop
Borg bispedømmeråd
Hamar biskop/bispedømmeråd
Tunsberg biskop
Agder og Telemark bispedømmeråd med biskopens tilleggskommentar
Bjørgvin biskop
Møre bispedømmeråd/Møre biskop
Nidaros biskop/ Nidaros bispedømmeråd
Sør-Hålogaland bispedømmeråd
Nord-Hålogaland biskop
Nord-Hålogaland bispedømmeråd

Det teologiske fakultet (UiO)
Det praktisk-teologiske seminar
Det teologiske Menighetsfakultet
Kirkelig utdannings senter i nord
Høgskolen i Staffeldtsgate

Diakonhjemmet høgskole

Presteforeningen
teoLOGene
Norsk kvinnelig teologforening
Det norske diakonforbund

Andre som har gitt svar:
Sokneprest Morten Alsvik
Prostiprest Thore Nome
Bispedømmerådsmedlem Sølvi Lewin
Knut Skorpen

Høringsinstansenes synspunkt vil bli presentert i tråd med høringsspørsmålene. Det blir gitt en samlet vurdering ved slutten av hvert høringsspørsmål.

Høringsspørsmål 1: Strukturen i dagens bønn. Ønskes en klassisk kollektbønn?

Det første høringsspørsmålet er hovedspørsmålet i høringen. Her belyses på en utførlig måte om høringen gir tilslutning til den felles struktur som bønnene i forslaget har. Denne strukturen var beskrevet som ”en fast og gjenkjennelig klassisk kollektbønnstruktur” med fire ledd.

Høringsspørsmålet var:

Under hoveddel Bakgrunn, punkt B, gjengis 4 hovedhensyn som har vært vektlagt i arbeidet med bønnene:

I hvilken grad mener dere at en har lyktes med dette i de foreliggende bønnene?

- I. En fast og gjenkjennelig klassisk kollektbønnstruktur med følgende ledd:
 - a. En tiltale: *Nådige Gud/Evige Gud/...*
 - b. En nærmere bestemmelse av Gud: *du som lot/ble/kan...*
 - c. Det vi ber om (petisjonen), som ofte innledes med ordene «*vi ber deg*»..
 - d. Bønnens mål og ønskede resultat (ikke alltid et eget ledd): *så vi...*
 - e. Avsluttende lovprisning av den treenige Gud: *ved Jesus Kristus, som med...*
- II. At bønnen angir dagens hovedtema i tråd med bibeltekstene for dagen.
- III. Et teologisk innhold som i sin bredde og konsentrasjon svarer til vår kirkes tro.

IV. Et både gjenkjennelig, fornyende og inkluderende språk.

Spørsmålene til romertall II, III og IV vil bli kommentert nærmere i de etterfølgende høringsspørsmålene. Det første høringsspørsmålet handler primært om romertall I, altså om høringsinstansene er enige i at bønnene bør ha ”en fast og gjenkjennelig klassisk kollektbønnstruktur”, og om en mener at forslaget har lyktes med dette.

De fleste høringsinstansene gir positivt uttrykk for at den grunnstrukturen som er valgt - en klassisk og økumenisk kollektbønn (missale-bønn) - er en egnet form. Dette gjelder *Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd, Tunsberg biskop, Agder og Telemark bispedømmeråd og biskop, Bjørgvin biskop, Møre bispedømmeråd/Møre biskop, Nidaros biskop/Nidaros bispedømmeråd, Sør-Hålogaland bispedømmeråd, Nord-Hålogaland biskop, Nord-Hålogaland bispedømmeråd, Det teologiske Menighetsfakultet, Kirkelig Utdanningscenter i Nord, Høgskolen i Staffeldtsgate, teOLOgene, Norsk kvinnelig teologforening og Musikernes fellesorganisasjon.*

Nidaros biskop og Nidaros bispedømmeråd uttrykker sin tilslutning slik:

Vi synes strukturen på dagens bønn er god med tiltale, en nærmere bestemmelse av Gud, det vi ber om, bønnens mål og en avsluttende lovprisning av den treenige Gud. Strukturen har bidratt til at Dagens bønn i det store og hele reelt sett er blitt bønner og ikke bare forkynnelse i bønnespråk.

Det teologiske Menighetsfakultet sammenfatter sin høringsuttalelse slik:

Vi mener at bønnestrukturen i punkt I er god og at den er fulgt i de foreliggende bønnene. Punkt II-IV kommenterer vi mer utdypende i vårt arbeid med de konkrete bønnene (se konkrete endringsforslag fra MF). MF støtter ønsket om å utarbeide kollektbønner (Dagens bønn) tilpasset vedtatt grunnordning og etter klassisk forbilde. I hovedsak mener vi at bønnene angir hovedtemaene i de aktuelle bibeltekstene, at bønnene svarer til kirkens tro i sitt teologiske innhold, samt at en betydelig del av materialet har preg av gjenkjennelig, fornyende og inkluderende språk. Vi har samtidig kritiske merknader av mer overordnet karakter, samt konkrete innspill til teologien og språket i enkelte bønner.

Fagforbundet teOLOgene

...opplever en god balanse mellom tiltale, bestemmelse av Gud, petisjon, bønnens mål og resultat, med avsluttende lovprisning av treenig Gud.” teOLOgene oppfordrer menighetene til at den forrettende prest eller sokneprest avgjør om dagens bønn skal med i den lokale grunnordningen.

Musikernes fellesorganisasjon mener

...at man har lyktes godt med å bygge opp bønnene rundt den klassiske kollektbønnsstrukturen. Det er imidlertid en fare for at en slik oppbygning kan gi bønnen et stivt og formalistisk preg. Det er derfor positivt at enkelte bønner unngår de innledende ordene i de ulike delene (b: *du som...*, c: *vi ber deg...*d: *så vi...*) uten å bryte med grunnstrukturen. Gjenkjennelsen som ligger i den avsluttende lovprisningen er viktig for

at menigheten skal kunne tilslutte seg med ”Amen”. Unntak fra dette er ikke nødvendigvis uheldig, men i 28, 40-42 og 68 kan messeformelen komme i konflikt med avslutningsordene.[...] Sammenliknet med de gamle kollektbønnene er forslaget til ”Nye dagens bønn” utvilsomt mer tidsmessig. Spørsmålet om språket er mer gjenkjennelig, fornyende og inkluderende er det vanskelig å svare på fordi det etter vår mening forutsetter et syn på menigheten som en homogen gruppe mennesker. Bønnene vil nødvendigvis i større eller mindre grad oppleves at de er i samsvar med de ovennevnte verdier alt etter hvem som spørres.

I tillegg peker Musikernes fellesorganisasjon på behovet for messetone til bønnen, som er forutsatt, men ikke drøftet i høringsdokumentet:

Dagens bønn skal også kunne messes. Dette reflekteres ikke i høringsspørsmålene. Bønnene må utstyres med tegn som viser skifte av messetone i tråd med dagens kollektbønner. Vi vil om ønskelig bidra med konkret gjennomgang av bønnene, også med tanke på anvendeligheten som messede tekster.

Også *Nord-Hålogaland biskop* legger til grunn at dagens bønn også skal kunne messes og at det skal ”stilles kvalitetskrav at det skal kunne skje på en sangbar og estetisk god måte”. *Nord-Hålogaland bispedømmeråd* peker på at bønnene ikke kan messes etter messeformlene fra 1977-liturgien, særlig på grunn av større variasjon i bønnens tiltale til Gud.

Norsk kvinnelig teologforening spør innledningsvis ”om bønnene har vært prøvd messet, og eventuelt hvilket metrisk messemønster man har tiltenkt bønnene?” Deretter fremhever NKTF:

Den faste og gjenkjennelige struktur oppfattes lett ved høytlesning, gir en god forutsigbarhet. I all hovedsak er språket god, lettfattelig norsk. De nye tiltaleformene til Gud er verdifulle, noen av dem litt uvante, og da gir den ordknappe bønnestrukturen menighetene hjelp til å følge med innholdsmessig.

Hamar biskop/Hamar bispedømmeråd mener at

strukturen er forutsigbar og gjenkjennelig, og skaper et fast og godt mønster for bønnene, men noen ganger blir mønsteret en tvangstrøye for god språklig flyt og logikk i bønnene. Det ville i noen tilfeller være bedre å fravike mønsteret noe [...] Vi mener flere bønner har et innadvendt og lite livsnært innhold. Utydelighetene i hva som formidles gjør bønnen abstrakt og dogmatisk. Noen bønner blir helt uten kontur, eller så knappe at de nesten ikke formidler noe som helst.

Sør-Hålogaland bispedømmeråd

hevder at det viktigste nå er å styrke den klassiske kollektbønnen. Den ivaretar andre aspekt enn for eksempel samlingsbønn (ledd 4) og forbønnen (ledd 17). Disse bønnene og det bønnematerialet som allerede finnes i Ordning for hovedgudstjenesten dekker i stor grad behovet for enklere bønner. Det er derfor i første omgang større behov for å sikre at en har en godt gjennomarbeidet rekke med utførlige og klassiske kollektbønner til bruk på alle kirkeårs- og temadager.

Kirkelig Utdanningscenter i Nord mener også at ”en i stor grad har lyktes i å utarbeide en fast og gjenkjennelig bønn med tydelig struktur. Kanskje kunne strukturen vært noe mer variert.”

Møre bispedømmeråd/Møre biskop fremhever at denne bønnen har ”sterke historiske og økumeniske tradisjoner, og med ein viktig, teologisk signaleffekt”, men mener at den knappe formen på bønnene er problematisk:

nokre av bønene kan i si form bli for korte og knappe, og dermed noko utydelege. Som nemnt ovanfor er vi usikre på om denne bøna i si knappe form tek opp dagens tema på ein god måte. Den teologiske breidda og konsentrasjonen lid også [...]. På den andre sida skal det også seiast at den korte og presise forma er i tråd med reforma sin karakter.

Høgskolen i Staffeldtsgate kommenterer også den komprimerte bønneformen, som ”vil kreve stor oppmerksomhet for å oppfatte det som bes”. Samtidig fremheves det at ”språket er fornyet, og det er gjenkjennelig og komprimert, klassisk kirkelig.”

Alle høringsinstansene som har sagt ja til forslagetets kollektbønnstruktur, har samtidig levert forslag til endringer av enkelte bønner, til mange bønner eller til alle bønnene. Å slutte seg til den hovedstruktur som er valgt betyr ikke nødvendigvis at man er fornøyd med bønnene slik de er utformet. Ikke minst har Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd sterke teologiske og språklige innvendinger mot forslaget, selv om de finner strukturen velegnet.

Noen høringsinstanser har ikke svart uttrykkelig på hovedspørsmålet, men har nøydt seg med å levere kommentarer til enkeltbønner innenfor den valgte kollektbønnstrukturen. Det gjelder Diakonhjemmets høgskole, Det norske diakonforbund og de fire enkeltpersonene som har gitt innspill til høringen.

Noen høringsinstanser er imidlertid kritiske til den bønnestruktur som er lagt til grunn i forslaget. Det gjelder *Presteforeningen*, *Det teologiske fakultet*, *Borg biskop*, *Borg bispedømmeråd* og *Det praktisk-teologiske seminar*:

Presteforeningen er kritisk til at forslaget både i struktur og innhold i stor grad følger mønsteret fra kollektbønnene i den tidligere Gudstjenesteboken. PF fremhever at dette mønsteret har hatt ”søkelys på hva vi som troende skal lære og på hvilken virkning bønnen skal ha i oss som troende subjekter (gjør oss/lær oss – så vi”):

Vi vil gjerne anmode Kirkerådet å tenke i nye radikale grep for å unngå en så stor slagside av kamuflert formaning og oppdragelse, men gi tydeligere rom for undring og tilbedelse. [...] Dermed underbygger kollektbønnene implisitt en instrumentell og subjektivistisk tilnærming hvor bønnen blir nærmest et pedagogisk prosjekt med søkelys på å styrke og ”forbedre troen” – framfor på Gud og hans nærvær. Det er verd å merke seg at de eksempler som framsettes fra våre søsterkirker løser dette på en annerledes og langt bedre måte [...] Vår konklusjon er at bønnene må skrives helt om og utformes på

andre strukturelle premisser. Vi etterlyser kortere setninger og konkret språk og anbefaler at de skjulte formaningene lukes ut.

Det teologiske fakultet fremhever det problematiske med bønnenes komprimerte form og en mangel på logisk sammenheng mellom de enkelte ledd i mange av bønnene, og foreslår derfor en bredere framstillingsform:

De framlagte forslagene kjennetegnes av en komprimert form og gjentagne formeluttrykk til introduksjon og avslutning. Dette valget er krevende. Det gir ikke godt rom for kombinasjon av ulike motiver. Samtidig bærer forslagene preg av at nettopp slike kombinasjoner er etterstrebet, fordi det jo er slik tanken under bruk av bønnene får flukt. Fakultetet vil tilrå at Kirkerådet overveier om dette veivalget er klokt. Så vidt komprimerte uttrykk krever høy grad av poetisk språkføring og evne til å gi korte og pregnante uttrykk. Velger man derimot Gustav Jensens noe bredere framstillingsform, gis det rom for fortellinger eller utfolding av motivene det henspilles til i bønnene, uten at opplevelsen av tankesprang så ofte melder seg.[...] Forslaget bør etter fakultetets oppfatning gjennomarbeides pånytt, med henblikk på å styrke tankeføring og vurdere konseptuelle sammenstillinger, for å luke ut tankesprang og meningsstomme konstallasjoner. Helst bør bønnene formes mer fyldig, for å gi tilstrekkelig støtte til meditasjon og tanke.

Borg biskop, i samarbeid med en arbeidsgruppe på tre prester, ønsker en annen og enklere struktur enn den klassiske kollektbønnen som er valgt i forslaget. I denne strukturen inngår følgende ledd:

1. Tiltale til Gud
2. Takk
3. Vi ber deg: En eller to setninger
4. ”ved Jesus Kristus. Amen.”

Borg biskop vil beholde forslagens tiltale til Gud i ledd 1, men gjøre den kortere i noen av bønnene. I ledd 2 anbefales det å erstatte beskrivelsen av Gud i den klassiske formelen ”du som...” med en kort takkebønn med formelen ”takk for at du...”. Selve bønneleddet (petisjonen), altså det vi ber om, gjøres noe kortere (ledd 3) og kollektbønnens lovprisning av den treenige Gud erstattes med det enkle formularet ”ved Jesus Kristus” (ledd 4).

Borg biskop har i tråd med denne strukturen levert to reviderte forslag til alle bønnene, en noe kortere bønn med en enklere struktur, som er det primære forslaget, og et sekundært forslag, som er en forsiktig revisjon av forslaget. Den vesentligste forskjellen mellom disse forslagene er ledd 2 og ledd 4. Som et eksempel på den enklere bønneformen jengis her biskopens forslag til dagens bønn 1. søndag i advent:

Nådige Gud,
takk for at du kommer oss i møte for å frelse oss.
Vi ber deg: Åpne våre sinn for et nådens år.
La knuste hjerter bli hele og undertrykte bli fri
ved Jesus Kristus. Amen.

Til sammenlikning er denne bønnen formulert slik i forslaget:

Nådige Gud,
du som kommer oss i møte for å frelse oss,
vi ber deg: Åpne våre sinn for et nådens år,
så knuste hjerter blir hele, undertrykte blir fri
og veien blir ryddet for din Sønn, Jesus Kristus,
som med deg og Den hellige ånd lever og råder,
én sann Gud, fra evighet til evighet. Amen.

Borg bispedømmeråd ønsker at det utarbeides to varianter av dagens bønn, den klassiske kollektbønningen og en enklere dagens bønn. Om det bare er mulig med én av dem, vil bispedømmerådet prioritere den enklere bønningen. Borg bispedømmeråd gir også sin tilslutning til biskopens forslag om å innføre en takkebønn (jfr ledd 2 ovenfor) i dagens bønn:

Borg bispedømmeråd er positiv til at det utarbeides forslag til dagens bønn, kollektbønner til bruk i hovedgudstjenesten. Bispedømmerådet deler synspunktene som Nemnd for gudstjenesteliv gav uttrykk for i 2011 at det bør ”primært to varianter av dagens bønn, en enkel og en mer utførlig og klassisk kollektbønn. Om dette ikke er mulig nå, bør en satse på en enkel dagens bønn, hvor avslutningsformuleringene varierer og er vesentlig enklere enn i 1977-liturgien.” Dette vil på en god måte ivareta bredden i bruken av dagens bønn for de menigheter som ønsker å benytte seg av den som et valgfritt ledd i Ordningen for hovedgudstjenesten.

Det praktisk-teologiske seminar (PTS) ser dagens bønn i sammenheng med de øvrige bønnene som bes i gudstjenestens innledningsdel, og mener at innledningsdelen blir for ordrik med leddet *dagens bønn*. Ut fra dette er PTS skeptisk til at Kirkerådet legger føringer i retning av at menighetene bør benytte disse bønnene i sine lokale grunnordninger:

Vi beklager at KR oppfordrer menighetene til å ta bønnemateriale i bruk som gjør Samlingsdelen altfor ordrik. I påvente av en form for liturgisk avklaring av Samlingsdelens innhold, ville det være langt å foretrekke om en hadde nøyd seg med å utvikle bønner som var knyttet til de ulike kirkeårstidene (advent, jul, åpenbaringstid osv).

Samtidig fremhever PTS det fortjenestefulle ved det nye forslaget til kollektbønner: PTS er enig i at det ville være lite tjenlig å videreføre de gamle kollektbønnene. Mange av dem oppfattes i dag som innholdsmessig og språklig tunge og kompliserte:

Vi mener de nye bønnene preges av en enklere språkføring som er fortjenestefull. Vi verdsetter også at det liturgiske språket først og fremst trekker veksler på basalord av typen kjærlighet, glede, sorg og arbeid. Umiddelbart framstår også tekstene som mer livsnære. En merker seg også forskyvninger i teologisk profil. Tekstene har et tydeligere narrativt preg enn tidligere, og preges gjennomgående av en lysere teologisk grunntone.

Oppsummerende kommentar til høringsspørsmål 1:

Et klart flertall av høringsinstansene slutter seg til den klassiske kollektbønnstrukturen som ligger til grunn for forslaget. Et mindretall ønsker en annen løsning, men disse går i noe ulike retninger:

Som vi har sett ønsker *Borg biskop* og *Borg bispedømmeråd* først og fremst en annen form for dagens bønn enn den tradisjonelle kollektbønnen, eller gjerne begge former, slik at en kan velge hvilken form som egner seg best i menigheten. Borg biskop har levert et konkret forslag til en alternativ struktur for dagens bønn. I høringsdokumentet fremgår det at *Nemnd for gudstjenesteliv* (NFG) i utgangspunktet var innstilt på å utarbeide dagens bønn i begge former, og primært den enklere formen, men fant at ”det er behov for en typisk og klassisk kollektbønn, som ikke kan forveksles med en samlingsbønn eller forbønn eller en annen temabønn for dagen”.

Spørsmålet blir da om forslaget fra Borg biskop har et særpreg som gjør at dagens bønn ikke kan forveksles med de øvrige bønnene i gudstjenesteordningen. Til dette kan en positivt peke på følgende:

- Bønnen har en tydelig og gjenkjennelig struktur med fire ledd som kommer i en bestemt rekkefølge.
- Bønnen knytter til dagens tema på en enkel og umiddelbar måte.
- Bønnen har et kortfattet, men fast avslutningsledd ”ved Jesus Kristus”, som også gir signal til når menighetens kan istemme sitt ”amen”.
- Beskrivelsen av Gud (2. ledd) skjer indirekte i form av en takkebønn.
- Bønnene blir mindre *kjønnet* uten gudsbenevnelsene ”Faderen” og ”Sønnen”.

På den annen side kan en peke på følgende:

- *Takkebønn* finnes i mange andre bønner av gudstjenesten, som forbønn, nattverdbønn og bidrar derfor ikke til å gi dagens bønn det særpreg kollektbønnen har.
- Bønnene blir svært korte, og får en brå avslutning.
- *Lovprisningen* av den treenige Gud, som er karakteristisk for kollektbønnen, faller ut.
- Den indre relasjon i treenigheten formidles ikke. Den hellige ånd vil sjelden bli nevnt.

Presteforeningen mener at ”bønnene må skrives helt om og utformes på andre strukturelle premisser.” De gir ikke et konkret forslag til en annen struktur, men peker på at den avsluttende lovprisningen er ”en god og tradisjonstro avslutning, men stiller spørsmål ved om den skal være enerådende”. Samtidig etterlyser *Presteforeningen* ”kortere setninger og konkret språk og anbefaler at de skjulte formaningene lukes ut.”

En kan spørre om disse kritiske innvendingene kan imøtekommes kun ved å endre noen av bønnene i denne retning, uten å endre strukturen radikalt.

Det teologiske fakultet mener at bønnene er blitt for korte og komprimerte. Dette gjør det krevende å få en logisk sammenheng mellom de ulike delene av bønnene og det gis ikke rom for bibeltekstenes motiver, for meditasjon og tanke. Fakultetet viser også til vår kollektbønntradisjon, og denne har i hovedsak vært preget av fyldige, lutherske ”tekstkollekt” og ikke vært korte ”missalekollekt”, slik de fleste kirker har og som NFG la til grunn for arbeidet. Fakultetet anbefaler i alle fall en mer fyldig bønneform enn forslaget gir.

Også andre høringsinstanser peker på problemene i mange bønner som skyldes den knappe formen (*Hamar biskop/Hamar bispedømme, Møre bispedømme/Møre biskop*).

Denne innvendingen behøver nødvendigvis ikke medføre at strukturen endres grunnleggende, men at en rekke bønner kan få en noe mer fyldig form og en bedre logisk sammenheng. Flere høringsinstanser har gitt konkrete bidrag til dette.

Det praktisk-teologiske seminar mener at samlingsdelen i gudstjenesten allerede er for ordrik, og ønsker først og fremst noen bønner som knytter til de ulike kirkeårstidene, og ikke til tekstene for hver kirkeårsdag. Dette er også et ønske som *Hamar biskop/Hamar bispedømme* peker på som et mulig alternativ, også ”fordi tekstboken ikke legger opp til et tydelig tema for hver kirkeårsdag”. For dem som ikke ønsker å ta i bruk *dagens bønn*, har det tidligere vært foreslått å utarbeide en serie med ”samlingsbønner med kirkeårspreg”, altså en samlingsbønn for adventstiden, en for juletiden, en for åpenbaringstiden osv. Disse menighetene ville da få en bønn som viser hvilken kirkeårstid vi er i, uten å oppleve at innledningsdelen blir for ordrik.

Til dette kan en si at det er mulig å utarbeide kirkeårsrelaterte samlingsbønner *i tillegg til Dagens bønn/kollektbønn*. Et slikt forslag ble allerede sendt til Bispemøtet i 2010, som anbefalte at dette ble stilt i bero inntil nye *dagens bønn/kollektbønner* forelå.

Et klart flertall av høringsvarene slutter seg til bønnenes struktur i det fremlagte forslaget. Ut fra høringen er det derfor *ikke* naturlig å følge forslaget fra Borg biskop/Borg bispedømmeråd om å endre beskrivelsen av Gud i ledd 2 (*du som...*) til en takkebønn (*takk for...*). Ut fra høringen er det heller ikke naturlig å erstatte den avsluttende lovprisningen av den treenige Gud til den kortere formelen ”ved Jesus Kristus”. Om man derimot skulle ønske to ulike utgaver av *dagens bønn*, kan en overveie om dette alternative strukturforslaget skal ligge til grunn for en enklere og kortere form for *dagens bønn*. Se mer om dette i hørings spørsmål 6.

Konklusjon:

I den videre bearbeidingen av bønnene bør en ut fra høringen ta følgende strukturelle hensyn:

- Styrke den logiske sammenheng mellom leddene i enkelte av bønnene.
- Overveie om noen av bønnene bør bli noe mer utfyllende innholdsmessig.
- Vurdere om noen bønner har et for belærende preg og er for sterkt orientert om resultatet av bønnens virkning på oss (*la oss.../gjør oss...*).
- Sikre at bønnene egner seg godt også til å messe.

Hørings spørsmål 2: Gi gjerne synspunkt på *gudsbildet* i bønnene.

Mange høringsinstanser fremhever som positivt at Gudsbildet er mer variert enn tidligere:

Fagforbundet teoLogene er glad for at det åpnes opp for større mangfold i gudsspråket i forslagene, enn hva gjelder i dagens gudstjenestebok. At Gud for eksempel fremstilles i tiltalen som f eks Frigjøreren foruten Frelser, er positivt. For øvrig opplever vi at Bibelens ulike gudsbilder blir bedre speilet i forslaget slik det foreligger nå, sammenliknet med dagens kollektbønner.

Med noen få unntak er *alle høringsinstansene* svært avvisende til uttrykket ”Ydmyke Gud” i bønnen på 4. søndag i advent.

Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd avviser den tankegang at fordi Jesus betegner seg som ydmyk (Matt 11,29), kan dette også brukes om Gud ”i trinitarisk forstand”. ”Til nød må ordet kunne brukes om Kristus ut fra om at han ”fornedret seg selv” (Fil 2,8):

Etter vår mening trekker man her feilaktige slutninger, en tilfører Gudsbildet et trekk som i bibelsk kontekst mer eller mindre er reservert mennesket. Det dreier seg med andre ord om at et visst ”antropomorft” trekk tilføres Gudsbildet” I Bibelen omtales menneskelig ydmykhet som en saksvarende holdning i møte med Guds storhet; ”Gud står de stolte i mot, men de ydmyke gir han nåde (Jak 4,6).

Agder bispedømmeråd finner ”det ikkje rett å tiltale Gud som audmjuk”, da det er Kristus som er audmjuk og ”den som gjev form til audmjukskapen”. Det bør erstattes med ”Heilage Gud, du som steig ned”.

Tunsberg biskop mener det gir et feilaktig gudsbilde, da det bærer med seg nyanser som ”beskjeden” eller ”underdanig” og vil kommunikativt virke avsporende.

Møre bispedømmeråd/Møre biskop mener at uttrykket ”er ikkje eigna som tiltale til Gud i ei kort bøn. Det krev ein refleksjon/andakt, og reiser kanskje fleire spørsmål enn det gjev svar.

Borg biskop og *Musikernes fellesorganisasjon* foreslår at dette omformuleres slik: ”Gud, du som ydmykt steg ned til menneskene da Jesus ble født...” *Hamar biskop/Hamar bispedømmeråd* mener at det enten må stå ”Ydmyke Kristus”, eller ”Barmhjertige Gud”.

Bjørgvin biskop utdyper problemstillingen slik:

Her tiltales Gud som ”Ydmyke Gud”. Her vil man umiddelbart tenke at med ”Gud” menes Faderen. I seg selv er dette en mulig tiltale til Faderen, siden ”ydmyk” er et Kristus-predikat og egenskapene til hver av personene i Treenigheten i prinsippet finnes også hos de andre. Men det oppstår en forvirring når bønnen fortsetter slik:”...du som steg ned til menneskene da Jesus ble født...” Høringsdokumentet forsvarer denne

språkbruken ved å vise til Jes 57,15. Men i denne bønnens sammenheng er ydmykheten begrunnet i noe annet og mer spesifikt enn det forhold som Jes 57,15 omtaler, nemlig: inkarnasjonen. En umiddelbar lesning av bønneteksten skaper lett det inntrykk at det var Faderen som ble inkarnert i Jesus. En slik lese måte er ikke nødvendig, men den er så nærliggende at man bør se på disse formuleringene en gang til.

Med dette siste reises også innvendingen om at *treenighetslæren* blir utydelig i noen av bønnene. Bjørgvin biskop peker i den forbindelse også på bønne 4. søndag i treenighetstiden, som innledes med ”Ydmyke Herre, du som valgte fattigdom og fornedrelse...”:

Hvem er den ”ydmyke Herre” som tiltales? Neste setning (”du som valgte fattigdom og fornedrelse”) lar oss tro at det er Kristus, men bønnens avslutning gjør det klart at det er Faderen. Men da må tekstens avslutning omarbeides. Det kan ikke sies om Faderen at han ”valgte fattigdom og fornedrelse”.

Også *Det praktisk-teologiske seminar* peker på dette problemet:

Vi vil hevde at bønne 4 først og fremst blir problematisk når denne formuleringen knyttes til en omtale at ”du steg ned til menneskene”. Det kan gi inntrykk av at det er den første personen i treenigheten som blir menneske. Den samme forvirring skaper bønne 9 og 15. Vi vil hevde at bønnene må være klare og entydige i sin måte å skjelle mellom treenighetens ulike personer på. Her befinner også nr 19 seg i et vanskelig grenseland. Forklaringen åpenbarer ikke den hellige Guds herlighet, men Sønnens herlighet (jfr. også Johs 2,11).

Det teologiske Menighetsfakultet understreker det samme ved å si at ”Tiltalen i bønne 4 og 45 gir inntrykk av å være rettet til Gud (Fader), selv om den nærmere beskrivelsen synes å referere til Sønnen (jf. Fil 2,5-10).”

Norsk kvinnelig teologforening ønsker et mer spenningsfylt gudsbilde og mener at trinitetsformelen ”Skaper, frigjør og livgiver” kunne vært brukt oftere:

Saklig sett savnes av og til at Guds annerledeshet og nærhet sammenholdes i samme bønn. Språket bør være mer åpent. Da må uttrykk som ”bygge din kirke” med mennesker som subjekt lukes vekk, for det kan bare Den hellige ånd. Ordene man benytter må avspeile en tro på Gud, Den hellige ånd, ”han som virker troen hvor og når Gud vil” CA 5. Spennet i gudsbildet kunne være enda klarere representert: for eksempel ”Din svakhet er sterkere enn menneskene og du er nær hos de som er nedtrykt” eller ”Evide Gud, som ingen menneskelig forstand kan romme” eller mer presens (2. pinsedag): ”Hellige Gud, fyll våre hjerter med din ånd, så vi...”

Vi savner også uttrykk som er moderne begrepspråk: ”universets skaper”, ”ubegripelige Gud”, ”forunderlige Gud”, ”Gud, du som er større enn alle våre ord” og ”Gud, i den stille susen...”

Vi etter spør et tema som at Jesus Kristus er Guds tegn til oss: ”Bønn 11 Nyttårsdag:”...du som i Jesu navn gav oss tegnet på din frelse”. Et annet tema som bør med er Jesus som lege: ”Jesus Kristus, du som med din guddoms kraft gjorde syke friske...”

Apokalyptiske motiver er knapt til stede. Eskatologisk mystikk er der, men dens brudemotiv eller nye Jerusalem som motiv finner vi ikke i materialet.

Det er for øvrig en rekke enkeltbønner hvor høringsinstanser foreslår en endring i den innledende tiltalen til Gud. Disse bør vurderes i den videre bearbeidingen av bønnene.

Konklusjonen

på dette punktet er klar: Det nye uttrykket ”Ydmyke Gud” erstattes og en går gjennom de bønnene hvor det er påpekt en uklarhet om hvilke av de tre personer i guddommen beskrivelsen gjelder. Også spenningen i gudsbildet bør styrkes, slik Norsk kvinnelig teologforening etterlyser.

Høringsspørsmål 3: Gi gjerne synspunkt på innholdet i det vi ber om.

Musikernes fellesorganisasjon mener at ”bønnenes innhold [...] reflekterer og oppsummerer søndagens preg på en god måte og utvider også i noen tilfeller det tekstlige perspektivet.”

Norsk kvinnelig teologforening mener at ”hovedsakelig er innholdet i det vi ber om variert, men kan som sagt ha en svak tendens til å bikke over i etiske kvaliteter.”

teoLOGene finner god balanse i bønnenes innhold:

Når det gjelder innholdet vi ber om, med ulike verd, ”åpne”, ”trøste”, ”se til”, ”frigjør” opplever vi dette i samsvar med en mer bred representasjon av gudsbilder og Gudsattributter, som er positiv. Balanse mellom skapelses- og åpenbaringsteologi er god. Når det gjelder bønnens mål er de sosialetiske/skapelsesteologiske bedre representert enn tidligere er tilfelle, samtidig som de ikke blir for spesifikke situasjonspolitiske [..]

Sør-Hålogaland bispedømmeråd bemerker at ”Når det gjelder innholdet i det vi ber om, så synes dette å favne bredt og har slik en større variasjon i tematikken enn de gamle kollektbønnene.”

Nidaros biskop/Nidaros bispedømmeråd synes imidlertid at det blir for mye når ordet ”trøst” forekommer hele 9 ganger, og legger til:

I flere av bønnene er perspektivet på ondskap primært noe som vi trenger vern mot. Like viktig er det å fokusere på kampmotivet. Vi er kalt til å kjempe mot det onde.

Agder og Telemark bispedømmeråd, som kommenterer innholdet i bønnene fortløpende, bemerker at ”Gud, vår trøystar” neppe er den rette tiltale i de sterke tekstene på 6. søndag i åpenbaringstiden. Til Aposteldagen er kommentaren at

det er vel ikkje vår uro, tvil, tru og glede som er byggjesteinar? Betre: Lat oss med all vår uro og tvil, vår tru og glede, vere byggjesteinar i kyrkja di...

På Skjærtorsdag ønsker bispedømmerrådet å radikaliserer ”*sjølv om vi svik til sjølv når vi svik*”. Dette vil gje betre uttrykk for røynda.”

Agder og Telemark biskop kommenterer også et annet uttrykk i skjærtorsdagsbønnen:

”ga du oss deg selv å spise”, formuleringen er en (altfor fysisk-kannibalistisk) følge av oversettelsesvalg i Bibel 2011, men alternativt forslag kommer: ”i den natt da du ble forrådt, innstiftet du nattverdens hellige måltid”.

Mange andre høringsinstanser er like kritisk til formuleringen ”ga du oss deg selv å spise”. Også *Bjørgvin biskop* mener at dette er

et ekstremt fysisk uttrykk for realpresensen [...] I denne natt skar ikke Jesus stykker av sin egen kropp som han ga disiplene, men lot brødet og vinen bli bærere av hans kroppslige nærvær. Vi står her overfor utfordringen med å sette ord på underet, og slikt er krevende. Kan hende bør følgende formulering overveies: ”i den natt da du ble forrådt, ga du oss deg selv å spise og drikke i brødet og vinen”.

Bjørgvin biskop har også innvendinger mot bønnen på Domssøndag/Kristi kongedag:

Denne søndagens evangelietekster sikter mot å skape en våken uro i møte med dommen. Men denne uroen er helt borte i bønnen for denne dagen. Formuleringen av bønnens mål: ”.. og alle mennesker kan komme inn til festen og gleden i ditt rike...” lar oss ikke ane noe av dommens mulighet til å gå forta. Jeg er selvsagt enig i at vi skal be om frelse for alle mennesker. Men denne bønnen tar seieren på forskudd på en måte som ikke svarer verken til dagens karakter eller tekstene, og kan ikke bli stående slik.

Det kan her også nevnes at flere høringsinstanser problematiserer bruken av tiltalen «Rettferdige Gud» og bønnen «døm oss med rettferd», og foretrekker ordet «barmhjertig» her. Noen viser til Luthers kamp for å forstå ”Guds rettferdighet” som ”Guds *frelsende* rettferdighet” og ikke Guds dømmende rettferdighet..

Hamar biskop/Hamar bispedømme mener at

flere bønner har et innadvendt og lite livsnært innhold. Utydeligheten i hva som formidles gjør bønnen abstrakt og dogmatisk [...] En språklig utfordring på innholdet er ordvalget ”la oss”. Dette gir et tvetydig innhold. Det kommuniserer en oppfordring til oss, og bønnen får mer karakter av en formaning til de som ber, enn en bønn til Gud (se for eksempel nr 55 eller 68). Dette gir bønnene et moraliserende preg. Det bør vurderes å heller bruke ”gi at vi...”.

Kirkelig Utdanningscenter i Nord finner at ”Det er mye som er fint og sakssvarende”:

men en del bønner har en tendens til åndeliggjøre og individualisere det bibelske budskapet unødige. Det passive, mottagende mennesket får vel stor plass. Hvile, trøst, tro og evig håp ser ut til å ha forholdsmessig mye større plass enn glede, kamp, kraft og det å gjøre evangeliet, også der bibeltekstene gir impulser til en handlende, skapende diakonal kirke.

Det praktisk-teologiske seminar gir en utdypende kritikk av en slik tendens i bønnene:

Etter vår oppfatning har bønnene en tendens til å etablere et religiøst univers som fortrinnsvis kretser omkring et samspill mellom Gud og et indre menneske som trenger trøst, og har et knust og engstelig hjerte. Fokuseringspunktet er gjerne våre sinn og vårt sinnelag. Vi betviler ikke at det hjelpeløse mennesket utgjør et viktig referansepunkt for religiøs tale, men fornemmer at rommet for denne talen blir lovlig trangt. Bønnene tar nærmest for gitt at vi som gudstjenestedeltakere har knuste hjerter eller trenger trøst. Slike beskrivelser av menighetslemmenes kollektive opplevelse vil nødvendigvis virke ekskluderende eller fremmedgjørende på dem som ikke deler denne opplevelsen. Formuleringer som eksempelvis ”når vi er motløse” konstruerer i langt mindre grad en enhetlig menighet, og er å foretrekke i bønnesammenheng.

Verre er det at sinnelaget i flere bønner etableres som brohodet til verden. Men de undertryktes frigjøring kan ikke ha som sin forutsetning at vi åpner vårt sinn for et nådens år, slik det heter i bønn 1. Vi savner en tale om Guds nærvær i verden som ikke er avhengig av oss og vår livsfølelse, men som i stedet kretser omkring Guds henvendt mot menneskelig virke i vid forstand, slik det utfolder seg i gjenkjennelige livssammenhenger. Evangelieberetningene rommer mennesker av alle slag, med all verdens ulike utfordringer: Fariseere og skriftlærde, spedalske og døve, tollere og syndere, rike og fattige, fanger og undertrykte, disipler og avventende folkemengder. Dette mangfold må ikke innsnevres, slik at bønnene bare gir resonansbunn for én bestemt menneske- eller fromhetstype. Likeledes er det viktig å unngå at bønnene trer fram som selvpoptatte. Vi finner det beklagelig at selv bønner som har et anslag som er åpent og utadvent, ender med å dreie interessen mot ”oss når vi roper til deg i vår nød” (15, jfr. 81).

Det teologiske Menighetsfakultet mener i hovedtrekk ”at innholdet i det vi ber om er velbegrunnet og fungerer godt.” Samtidig har de en innvending vi også fant hos Presteforeningen under høringsspørsmål 1:

Vi vil imidlertid komme med noen innspill: Ett tema som gikk igjen i vår samtale i komiteen var en opplevelse av at det ofte bes om en ny ”fromhet”, om nye sinnstilstander, om at Gud skal lære oss noe (jfr. ”lær oss å be så vi kan hvile i troen på din omsorg”, bønn 36). Dette uttrykkes ofte i relativt kompliserte setninger med flere ledd, som i eksempelet fra bønn 36. I en del bønner foreslår vi at det vi ber om uttrykkes enklere og mer konkret. I stedet for å be om at Gud må lære oss å be, så vi kan hvile i hans omsorg, kan vi heller be ”lær oss å hvile i din omsorg” – eller vi kan be om konkret redning, hjelp, trøst, veiledning. Vi etterlyser også mer takksigelse i bønnene.

Når disse *kritiske* innvendingene er nevnt, som naturligvis vies mest oppmerksomhet i høringsuttalelsene og i dette sammendraget, bør det også fremheves at forslaget får ros for formuleringer og innhold i de foreslåtte bønnene. Her er noen eksempler på det:

- Avslutningsvis vil vi honorere dette store arbeidet, og gi dem som har jobbet med det anerkjennelse for å ha produsert så mange bønner som, til tross for våre kommentarer, har mye bra i seg. (*Hamar biskop/Hamar bispedømmeråd*)
- De aller fleste av de foreslåtte bønnene oppleves som tjenlige (*Tunsberg biskop*)

- 17. mai: Fint at det er kome inn ei vending om gjestfridom overfor framande! Bøna for juledag er ei svært god bøn. (*Agder og Telemark bispedømmeråd*)
- Mye verdifullt arbeid er lagt ned i denne versjonen av dagens bønner. Det vil jeg takke for! (*Bjørgvin biskop*)
- Vi er svært glade for og nøgde med det arbeidet som ligg føre (*Møre bispedømmeråd/Møre biskop*)
- I det foreliggende forslaget er det mange gode bønner, noen er fremragende som for eksempel bønn 31 på 2. påskedag, men det er også en del som trenger videre bearbeiding. (*Nidaros biskop/Nidaros bispedømmeråd*)
- De foreliggende kollektbønnene innfrir intensjonene i de fire hovedhensyn som er vektlagt i arbeidet (*Nord-Hålogaland biskop*).
- Det meste av det nye bønnespråket anses som holdbart (*Nord-Hålogaland bispedømmeråd*)
- På en kortfattet og til dels nyskapende måte gir de nye bønneforslagene uttrykk for mange ulike sider ved kirkens tro, uten at de oppleves som forkynnelse, men faktisk som bønn (*Det teologiske Menighetsfakultet*).
- Petisjonen: Det er mye som er fint og sakssvarende (*Kirkelig Utdanningsseier i Nord*)
- Vi ser mange gode ansatser både av innholdsmessig og språklig art, særlig vil vi her trekke fram bønner nummer 14, 17-19, 27,28,30-32, 36, 45, 47, 48, 50-53, 58, 76,80 og 82 (*Norsk kvinnelig teologforening*).

Konklusjon:

De innholdsmessige innvendingene som er presentert i hørings spørsmål 3 må det tas hensyn til i den videre bearbeidelsen av bønnene som helhet. Dessuten finnes det noen språklige formuleringer som flere høringsinstanser mener er uheldige, og ikke formidler innholdet på en god måte. I tillegg til den formuleringen som allerede er nevnt, «du som gav oss deg selv å spise», gjelder dette formuleringene «ta med våre liv til Gud» (bønn 37), «bærer oss på dine vinger» (56), «ta våre sykdommer og plager» (59), «lid med oss i vår svakhet» (25), «så vi ikke spotter deg og forbanner mennesker du har skapt» (63), «som var blinde av sorg og ensomhet»(30), «du som overga din Sønn som et nyfødt barn til vår omsorg» og «du som har utvalgt alle folk til dine folk» (68). *Agder og Telemark bispedømmeråd, Møre bispedømmeråd og Knut Skorpen* har også noen innvendinger til den nynorske utgaven av bønnene, og disse må vurderes nærmere. Enkelte høringsinstanser mener at det er behov for å styrke den poetiske kompetansen i den videre bearbeidelse av bønnene.

Hørings spørsmål 4: Gi gjerne synspunkt på formen på bønnenes avsluttende lovprisning.

Selv om bønnestrukturen i forslaget får tilslutning fra de fleste høringsinstanser, har noen kommentert det avsluttende lovprisningsformularet mer i detalj.

Musikernes fellesorganisasjon mener at en alternativ formulering bør overveies:

Formen på den avsluttende lovprisningen er bare i liten grad forandret i forhold til Gudstjenestebokens. Vi mener dette gir ”Dagens bønn” en tydelig identitet og gjør den gjenkjennelig [...] Formuleringen”...lever og råder” er riktignok

gammelmodig, men etter vårt syn finnes det ikke noe fullgodt alternativ til denne. Ordet ”råder” har to betydninger. Den mest umiddelbare, å gi råd, er ikke den tilsktede betydningen, men vi mener at slike tvetydigheter fremdeles bør kunne ha en plass i kirkens språk.

Vi ønsker også å stille spørsmål om formuleringen ”... du som var, er og blir, én sann Gud...” kan benyttes ved enkelte av bønnene som alternativ eller erstatning for ”lever og råder, én sann Gud...” [...]

Vi stiller derfor også spørsmål om det alternativt kan hete ”lever og råder, sann Gud..”, altså uten tallordet ”én”. Vi har for øvrig merket oss at ikke få prester sier eller messer ordet ”én”, som om det var ubestemt artikkel hankjønn, entall.

teoLOGene mener at det faste avslutningsformularet gir en god kontinuitet i gudstjenesten:

Lovprisningens kristologiske inngang er av det gode. At avsluttende lovprisning følger stort sett samme mal fra søndag til søndag, tett opp til dagens formular, gir kontinuitet i liturgien, søndag til søndag. Dette er positivt, i en gudstjenesteordning, som skaper mye diskontinuitet, fra søndag til søndag, og fra hver enkelt menighets gudstjenesteordning.

Norsk kvinnelig teologforening mener også at den avsluttende lovprisning er god, men foreslår en utvidet trinitetsformel som en kunne variert med der det hadde vært sakssvarende:

Jesus Kristus, din Sønn, vår frigjører, som med deg Vår Skaper, og vår Livgiver, Den hellige ånd, lever og råder, én sann Gud fra evighet til evighet.

Presteforeningen mener at forslaget har ”en god og tradisjonell avslutning, men stiller spørsmål ved om den skal være enerådende.”

Kirkelig Utdanningscenter i Nord stiller spørsmål ved teologien i formularet:

ordet ”råde” er krevende, slik det også fremgår i drøftingen i høringsdokumentet. Guds allmektighet er teologisk utfordrende. En kan tenke seg at Gud har gitt fra seg sin allmektighet, men også at Gud er svak, slik flere nåtidige teologer ordlegger seg. Guds allmakt er i alle fall skjult. De triumferende konge-, herre- og herskerbildene, samt allmaktsbegrepet utfordres både av menneskelige erfaringer og at kirken som organisasjon og institusjon er svekket. De er også svært maskuline. Kanskje er et mer bibelsk korrekt av Gud i ferd med å bryte fram som betoner mer den nedbøyde og medlidende Gud. Dette har en del av bønnene ivaretatt i innledningen gjennom uttrykk som ”Ydmyke Gud” osv. Samtidig tror kirken at Gud lever og Gud virker i verden, og den har håp og tro om at Gud en gang vil råde.

Spørsmålet blir om presens av verbet råde blir for teologisk ensidig. Det er vel ikke feil, men er det sakssvarende å slutte alle bønner slik? Og: stemmer det med våre erfaringer? Verbene ”virker” eller ”er til stede” eller ”er nær” er kanskje mer sakssvarende. Kanskje kunne en variert avslutningen på bønnen.

Det teologiske Menighetsfakultet foreslår en endring i formularet:

Poenget med avslutningen er blant annet at lovprisningen til Gud som Faderen, Sønnen og Den hellige ånd skal komme tydelig fram i den gudstjenestelige tilbedelse. Det er viktig at de klassiske ”navnene” på de tre personer i den éne Gud beholdes [...]. Utkastet synes å legge en viss vekt på at lovprisningen skal være kortere enn 1992-ordningen. Det er uklart hvor langt dette hensynet har bærekraft. Det kan være grunn til å beholde en litt lengre formulering, både av hensyn til stil og flyt i uttale. Det gjelder for eksempel uttrykket ”fra evighet **og** til evighet”, som kan sies å fungere bedre stilistisk enn det foreslåtte ”fra evighet til evighet”. Vi går imidlertid inn for å fastholde ”fra evighet til evighet”, ettersom dette bedre gjenspeiler vanlig dagligtale [...].

Vi ser imidlertid at ”**han** som med deg...” er beholdt i enkelte av bønneforslagene, men ikke i alle. I mange av bønnene hvor ordet ”han” utelates, mener vi at det faktisk er nødvendig å ta det inn igjen, av grammatiske hensyn.[...] Når det er *nødvendig* å ta inn ”han” i mange av bønnene, og det er *mulig* i alle bønnene, foreslår vi at det tas inn i *alle* bønner rettet mot Faderen. Vi legger også merke til at bønneforslagene veksler med hensyn til hvorvidt det brukes ”komma” mellom ”én sann Gud” og ”fra evighet til evighet”. Vi foreslår at det konsekvent settes inn komma.

Nord-Hålogaland biskop og *Nord-Hålogaland bispedømmeråd* mener at av hensyn både til dagens karakter og til muligheten for å messe bør avslutningen på treenighetssøndag (“.. i Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn”) erstattes med samme avslutningsformel som brukes i de øvrige bønnene.

Sør-Hålogaland bispedømmeråd stiller spørsmål ved en av endringene som er gjort i den avsluttende lovprisningen:

Det er positivt at den klassiske lovprisningen i avslutningen av bønnen i så stor grad er beholdt. Når det gjelder argumentasjonen for å endre ”Faderen” til ”din Far”, så er det vanskelig å se at denne endringen skulle medføre et mer inkluderende språk av betydning. Da er det langt viktigere å bidra til dette gjennom å supplere med nye termer, slik det også sies i høringsdokumentet s 4 om inkluderende språk: ”Dette skulle skje i form av en utvidende metode hvor nye termer og uttrykk ikke erstatter de tradisjonelle begrepene, men supplerer og varierer tradisjonen”.

Nidaros biskop/Nidaros bispedømmeråd slutter seg til de små endringene som er gjort i den avsluttende lovprisning:

Vi synes bønnens avsluttende lovprisning har funnet en god form i det foreliggende forslag. Vi gir tilslutning til den språklige forenkling ved at ”din Sønn” og ”vår Herre” fra de gamle kollektbønnene tas bort og at ”Faderen erstattes” av ”din Far”. Vi gir også støtte til å bruke begrepet ”råde”, selv om det er litt gammelmodig. Vi kan imidlertid ikke finne et mer brukt ord som dekker dette meningsinnholdet.

Møre bispedømmeråd/Møre biskop peker på et dilemma:

Innleiing og avslutning har ei tilnærma klassisk form. Dette gjev ein rikdom til desse bønene som har ein litt meir moderne karakter, men det bind også språkføringa og karakteren av innhaldet.

Hamar biskop/Hamar bispedømmeråd, Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd og Høgskolen i Staffeldtsgate slutter seg til formen på bønnenes avslutning. *Borg biskop* foreslår det enkle formularet ”ved Jesus Kristus. Amen” (jfr. omtalen i hørings spørsmål 1). I Borg biskops sekundære forslag er imidlertid lovprisningen beholdt i den form det har i forslaget.

Det fremgår av hørings svarene ovenfor at det er ulike meninger om det er en fordel å variere den avsluttende lovprisningen, men et flertall gir sin tilslutning til et fast avsluttende lovprisningsformular og støtter den form dette har fått i forslaget. En løsning er å se en mer variert og enklere avslutningsformular på dagens bønn i sammenheng med en eventuell annen rekke av dagens bønn, slik flere etterlyser (se hørings spørsmål 6 nedenfor).

Flere bemerker imidlertid at ordet ”råder” er gammelmodig - selv om en kan si at ordet ”råderett” brukes ofte -, men finner ikke noe annet dekkende ord. ”Rår” er mindre gammelmodig, men også mindre poetisk enn ”råder”. *Musikernes fellesorganisasjon* har et alternativt forslag hvor ordene ”lever og råder” erstattes av ”du som var, er og blir, én sann Gud...”

Antakelig er dette ment å bli innpasset i dagens bønn slik:

”... ved Jesus Kristus, som med deg og Den hellige ånd var, er og blir, én sann Gud, fra evighet til evighet.”

Denne formuleringen kunne være et alternativ om en ønsker å unngå ordene ”lever og råder” og om en ønsker å oppgi det innholdsmessige poeng som ligger i disse ordene. Men da vil en gjenta en lovprisning som allerede inngår i gudstjenesteordningen som en mulig avslutning på prekenen, altså ordene ”var, er og blir, én sann Gud”.

Konklusjon:

En naturlig konklusjon ut fra høringen er å beholde den avsluttende lovprisning slik den er foreslått, med de forenklinger som er gjort i forhold til de kollektbønnene som vi tidligere har hatt.

Hørings spørsmål 5: Mener dere at noen av bønnene *ikke* har et trosinnhold som svarer til vår kirkes tro?

Før den sammenfattende *konklusjonen* gis på dette hørings spørsmålet, gjengis de enkelte svarene som er gitt:

- Vi mener at noen bønner bør bearbeides når det gjelder teologisk innhold (*Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd*).
- Forslagene slik de foreligger, er i enkelte tilfelle teologisk uklare (*Borg bispedømmeråd*).

- Nei, ikke direkte. Se de kommentarer som er gitt til de enkelte bønner (*Hamar biskop/Hamar bispedømmeråd*).
- Tiltalen av Gud oppleves jevnt over både som teologisk forsvarlig og som relevant. Men jeg har problemer med uttrykket ”Ydmyke Gud” (*Bjørgvin biskop*).
- Med mogleg unntak av uttrykket ”Audmjuke Gud” ser vi ikkje at bønene kan stride mot kyrkja si tru og lære (*Møre bispedømmeråd/Møre biskop*).
- Vi mener at bønnene i stor grad har et innhold som svarer til vår kirkes tro. På et punkt synes vi imidlertid at noen av bønnene går for langt i å love at Gud trøster alle lidende og at Gud verner oss mot erfaringen av sykdom og lidelse (*Nidaros biskop/Nidaros bispedømmeråd*).
- Ingen av bønnene har et trosinnhold som ikke svarer til vår kirkes tro (*Sør-Hålogaland bispedømmeråd*).
- Ingen av bønnene er i konflikt med kirkens tro. Jeg anbefaler likevel en nærmere gjennomgang av bønnene; 6, 19, 22, 49, 59 med sikte på større tydelighet (*Nord-Hålogaland biskop og Nord-Hålogaland bispedømmeråd*).
- De skapelsesteologiske utsagnene i bønnene er få. [...] Bønnene skjemmes også av en rekke antropologiske utsagn som er teologisk uklare. Bønn 21 kan gi inntrykk av at selvgranskning forårsaker omvendelse, og nummer 6 av et Guds virke i verden er avhengig av omsorg fra vår side. I nummer 41 skaper formuleringen ”så vi kan slukke vår tørst og stille vår uro” usikkerhet om hvem som gjør hva. Det samme gjør nummer 32: ”så vi for din kjærlighets skyld kan tilgi vårt eget og andres svik”. Det er viktig at bønnene er tydelige på at frelse forstås som en gave, ikke en menneskelig ytelse (*Det praktisk-teologiske seminar*).
- På en kortfattet og til dels nyskapende måte gir de nye bønneforslagene uttrykk for mange ulike sider ved kirkens tro, uten at de oppleves som forkynnelse, men faktisk som bønn. Samtidig har vi forslag til endringer, også innholdsmessig (*Det teologiske Menighetsfakultet*).
- Nei, vi synes ingen enkeltbønner strider imot det kristne trosinnhold (*Kirkelig Utdanningscenter i Nord*).
- Det gjelder noen bønner, særlig 3,4,45,47,65 (*Høgskolen i Staffeldtsgate*).
- Vi vil trekke fram noen bønner som faller på søndager hvor tekstene har et særlig diakonalt perspektiv. Dette synliggjøres ikke i bønnene slik de er formulert nå og vi mener at dette bør det endres på. [...] Så er det en formulering som vi finner uheldig: at vi bygger Guds kirke (bønn 38, 55 og 72) Det er ikke uvanlig kristelig språkbruk, men like fullt mener vi det bør rettes slik at det blir Gud som blir handlende subjekt, ikke vi (*Diakonhjemmet Høgskole – og Det Norske Diakonforbund*).
- Vi anbefaler at ”Ydmyke Gud” omformuleres, da det er å strekke vår definisjonsmakt noe langt ved å fastslå denne egenskapen på Guddommen som sådan (*Presteforeningen*).

- Vi opplever at alle forslag på bønner forholder seg adekvat til vår kirkes trosgrunnlag (*teoLOGene*).
- Nei. (*Norsk kvinnelig teologforening*).
- Etter vårt syn har ingen av bønnene et trosinnhold som ikke svarer til vår kirkes tro. Noen formuleringer er diskutabile. Teologisk er de holdbare, men kan samtidig være krevende for gudstjenestedeltakeren. Et viktig utgangspunkt for alle bønner er at de ikke er til for å bli lest, men at de skal høres (*Musikernes fellesorganisasjon*).
- Uttrykket ”Trofaste Gud, du som ... verner oss mot det onde” kan lett misforstås dit hen at den som tror på Gud er beskyttet mot alt ondt og alle farer. Det er ikke et bibelsk Guds-bilde (*Thore Nome*).

Konklusjonen

er at høringsinstansene finner at forslaget er i god overensstemmelse med den kristne tro. Samtidig fremgår det at noen av bønnene er formulert på en måte som er uklar og misforståelig og kan (oppfattes å) være i strid med læren om den treenige Gud. Det gjelder ikke minst uttrykket «Ydmyke Gud». De mest sentrale innvendingene av læremessig art er tematisert i dette sammendraget under andre hørings spørsmål.

Hørings spørsmål 6: Mener dere at det (også) er behov for en annen form for dagens bønn enn forslaget gir?

Musikernes fellesorganisasjon ”mener forslaget til ”Dagens bønn” stort sett balanserer godt mellom det enkle og klassiske og ser ikke behovet for to former. Om det skulle velges ytterligere en form bør denne være enklere og tilpasset barn.”

Også *teoLOGene* mener at det kan være positivt med ” en høymessevariant og en enklere [...] Særlig med tanke på familie/ungdomsgudstjenester er det behov for dagens bønn som har et enklere språk og form”.

Nord-Hålogaland biskop/ Nord-Hålogaland bispedømmeråd mener ”det vil absolutt være en rikdom å ha et sett med en enklere form for dagens bønn, kanskje særlig med henblikk på de gudstjenester i en Lokal grunnordning som ikke er som ”fullskala-gudstjenester” å regne.»

Sør-Hålogaland bispedømmeråd mener det er viktig å styrke den klassiske kollektbønnen, og at forslaget dekker i stor grad behovet for enklere bønner. Det viktigste er at en har en godt gjennomarbeidet rekke.

Møre bispedømme/Møre biskop mener at det er nødvendig med to rekker for å dekke tematisk de tre rekkene i den nye tekstboken:

Det er vanskeleg å sjå at desse bønene kan dekkje dei tre tekstrekkjene. Det er i så måte ønskjeleg å utvikle ei rekkje i tillegg til denne, og desse må avstemmast mot kvarandre. [...] som nemnt ovanfor treng vi ei rekkje til med bønner, med ei noke meir fyldig form”.

Norsk kvinnelig teologforening ser også behov for supplerende bønner,

der hvor det er to valgmuligheter i tekstlesning nr 2 (som f. eks. i påsketiden), kunne det være naturlig med bønnealternativ som tydeligere knyttet tematisk til valgmulighetene. En sjelden gang kunne en jeg-form på dagens bønn, for eksempel hentet fra de gammeltestamentlige salmer benyttes samt ord og uttrykk fra den nye salmeboken.

Det Norske Diakonforbund etterlyser en bønn på ”Diakonens dag”:

Selv om denne ikke er med som fast dag i kirkeåret, bør det likevel finnes en bønn som passer til den dagen når den arrangeres lokalt. Vi ser at under merkedager og temadager er det flere bønner som kan være aktuelle – bønn for skaperverket, for rettferdighet og fred etc.

Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd etterlyser noen flere bønner:

De foreslåtte bønnene er kortfattede, og det er laget bare en bønn til hver søndag. Andre kirker gjør dette på forskjellig vis, i Finland har man i tekstboken 3-6 bønner for hver søndag, slik at man har valgmuligheter. I den anglikanske kirke har man én bønn for hver søndag, tre på de store høytidsdagene. Burde man vurdere et slikt alternativ, som en ”mellomløsning”?

Borg biskop og *Borg bispedømmeråd* ønsker to rekker, og først og fremst en kortere og enklere bønn, og har levert et revidert forslag til begge.

Hamar biskop/Hamar bispedømmeråd prioriterer heller kirkeårsrelaterte samlingsbønner enn å utforme enda en rekke med dagens bønn.

Bjørgvin biskop ”ser ikke behovet for flere versjoner av dagens bønn” og ”tror det i så fall vil skape forvirring, og skade mer enn det ganger.”

Nidaros biskop/Nidaros bispedømmeråd ser heller ”ikke et behov for å utarbeide et nytt sett med mer omfattende tekstkollekt”.

Det teologiske Menighetsfakultet mener

at på det nåværende tidspunkt ikke er nødvendig å utarbeide ytterligere et sett med bønner, enten disse gjøres kortere eller lengre enn de som allerede er foreslått. Etter at de nye bønnene har vært i bruk en tid, vil man bedre kunne vurdere om det bør utarbeides enda et sett med bønner. Dersom man på sikt går i gang med en slik prosess, vil MF sterkt anbefale at det settes av tilstrekkelig med tid og ressurser til et grundig teologisk og språklig arbeid.

Høgskolen i Staffeldtsgate ser det heller ikke som ønskelig med to utgaver. Det samme gjelder for *Presteforeningen*.

Konklusjon:

Når en sorterer disse svarene finner en at 6 høringsinstanser mener at det i dag er tilstrekkelig med én rekke i tråd med forslaget klassiske kollektbønn. 5 instanser ønsker

at denne ene rekken *suppleres* (noe) for å dekke flere av tekstene eller gi noe å velge mellom eller bruke ”kirkeårsrelaterte samlingsbønner”. Fire instanser foretrekker to hele rekker, hvor en ny rekke har en enklere form som kan egne seg særlig for barn og unge.

Ut fra dette kan en i dag konkludere med én rekke, men hvor det utarbeides noen supplerende bønner for å dekke tekstboken bedre tematisk.

Høringsspørsmål 7: Har bønnene – på bokmål og/eller nynorsk - i hovedsak

- a. et gjenkjennelig språk**
- b. et fornyende språk**
- c. et inkluderende språk?**

Først gjengis 3 fyldige omtaler av de tre språklige idealer som har ligget til grunn for arbeidet:

Nidaros biskop/Nidaros bispedømmeråd:

I hovedsak har bønnene et *gjenkjennelig språk*. Bruken av uttrykkene «Ydmyke Gud» og «Ydmyke Herre» er eksempler på ikke-gjenkjennelig språk.

Til en viss grad er det lyktes å *forny språket* i bønnene. Vi vil særlig peke på tre forhold. Det ene er at språket ligger nærmere vårt dagligspråk. Det er fornyende og skaper økt gjenkjennelse. Det andre forholdet går på at menneskers erfaringer, opplevelser og nød synes å ha fått større plass enn i de gamle kollektbønnene. Bønnene er i noen grad blitt mer nedenfra og mindre forkynnende. Dette bidrar til at de fungerer bedre som bønner. Det tredje forholdet er øket variasjon i tiltalen til Gud.

Vi merker at det er arbeidet med å skape et mer *inkluderende språk* og mener at det et stykke på vei er lyktes med det. Bønn 61 er et godt eksempel. Den tidligere kollektbønnen for 21. søndag etter pinse hadde primært fokus på ekteskap og familie, men bønn 61 har et bredere perspektiv som omfatter alle mennesker i de ulike faser av livet og de mange typer fellesskap vi har i vårt samfunn. Et annet godt eksempel er bønn 65 på domssøndagen hvor det foreslås at vi skal be om at «alle mennesker kan komme inn til festen og gleden i ditt rike». Helt uavhengig av teologisk syn på dommen og hva som skjer etter den, kan vi enes i en bønn om at alle mennesker må få komme inn i Guds rike. Bønn 68 er også et godt eksempel på inkluderende bønn.

Vi vil også nevne et eksempel på å fornye språket som ikke fungerer inkluderende. Det er bønn nr 24 hvor innledningen lyder: «Allmektige Gud, du som tvinger ondskaper til å tie og gjør oss frie til å synge, vi ber deg». Vi har mennesker i våre menigheter som ikke har sangstemme eller som av andre grunner ikke kan ta del i sangen. De blir satt utenfor i denne bønnen. Vi foreslår derfor at uttrykket «til å synge» strykes i bønn 24.

Musikernes fellesorganisasjon kommenterer det slik:

Det er et spørsmål om hva man forstår med *gjenkjennelig* – om det er gjenkjennelig i forhold til dagligtalen eller kirkens språk. Vi mener kravet om gjenkjennelighet må balansere begge disse språkvirkelighetene. Samtidig skal språket ha en poetisk kvalitet

som hever det over det hverdagslige. Noen ganger kan ønsket om poetisk kvalitet føre til bruk av floskler. Forslaget har flere slike: "...kommer oss i møte.." "...så vi kan hvile i troen...".

Vi mener at mange av bønnene har et *fornyende* språk, men at dette ikke alltid er like vellykket. Omtalen av Gud som barmhjertig mor (9 Romjulssøndag) må kunne betegnes som fornyende både i forhold til språk og gudsbilde. I nynorskversjonen brukes nye former som virker uvante på både brukere av nynorsk og bokmål. Formene legger seg tettere opp til bokmål enn det vi er vant til: Ord som godheit, grådighet, sjølbedraget og frykt er oppdaterte former som bør veies opp mot hensynet til gjenkjennelighet og inkludering.

Vi mener hensynet til *inkludering* er tatt vare på, men vil igjen peke på at dette er avhengig av hvem man henvender seg til.

Hamar biskop/Hamar bispedømmeråd sammenfatter det slik:

Språket er gjenkjennelig, men noen ganger blir det oppstyrtret, med litt for lange setninger for en muntlig bønn. Vi er glade for de nye tiltaletitlene på Gud, og her er det et mangfold som er bra. Ellers er språket ikke særlig fornyende. Det er inkluderende ved å utvide omtalen av Gud, men kunne vært mer inkluderende ved at et større metaforisk mangfold ble tatt i bruk, som ga mer gjenkjennelse til menneskers liv. Vi tror det ville gi større rom for menneskers livstolkning i møte med bønnene.

Her følger noen kortere sammenfatninger av hvordan forslaget har lyktes med henholdsvis *gjenkjennelig*, *fornyende* og *inkluderende* språk. Først de mest positive:

Møre bispedømmeråd/Møre biskop:

Vi meiner at språkføringa både på bokmål og nynorsk fornyar bønnespråket vårt, det gir større gjenkjenning og er meir inkluderande i forma. Vi vil likevel peike på at den nynorske versjonen bør gjennomarbeidast på nytt.

Sør-Hålogaland bispedømmeråd:

Vi mener at bønnene har både et gjenkjennelig, fornyende og inkluderende språk. Det er svært positivt at en bevisst har gått inn for en fornyelse av språket med tanke på inkluderende språkbruk og at dette er merkbart i utformingen av bønnene. Dette siste kan styrkes enda mer – jfr. målsettingen om en utvidende metode, hvor nye uttrykk og termer skulle supplere, ikke erstatte tradisjonelle.

Det teologiske Menighetsfakultet:

Bønnene har som mål å ha et språk som er *gjenkjennelig*, *fornyende* og *inkluderende*. Mange av bønnene bærer preg av dette, og vi vil berømme Kirkerådet for arbeidet.

Nord-Hålogaland biskop:

Jeg oppfatter språket som gjenkjennelig. Det meste av det nye bønnespråket anses som holdbart.

Høgskolen i Staffeldtsgate

Språket er fornyet, og det er gjenkjennelig og komprimert, klassisk kirkelig. Vil kreve stor oppmerksomhet for å oppfatte det som bes. Noen steder noe ”rart”[...]. Språket er mer inkluderende enn tidligere.

Mer *kritiske* er følgende høringssvar:

Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd:

ønsket om gjenkjennelse, fornyelse og inkluderende språkbruk medfører i noen tilfeller at lite treffende metaforer anvendes. Liturgisk språk må være finslepent, konsistent, kvalitetspreget. På dette punkt foreligger det mangler.

Det teologiske fakultet:

I arbeidet med bønnene har man tilstrebet et gjenkjennelig og inkluderende språk. Et stykke på vei har dette lyktes. Men man ønsker også å nærme seg et fornyende språk. Det er dessverre ikke til å se.

Presteforeningen:

fornyelsen er av svært ujevn karakter. Vi merker oss derfor med glede at bønn nr 9 som omtaler Gud ”som en barmhjertig mor”. Dette er dog ikke særlig nytt, men er allerede innarbeidet i liturgisk sammenheng.

Tunsberg biskop peker på to bønner som virker ekskluderende:

Bønn 47: ”kall jordens barn og unge, kvinner og menn”. Også gamle er kalt til å være vitner!

Bønn 61: ”Velsign våre ekteskap, våre familier og fellesskap”. Denne frasen kan virke ekskluderende for de som er enslige. Det vurderes om en skal bruke ordet ”våre relasjoner” her.

Flere høringsinstanser mener at målet om *kjønns*inkluderende språk ikke er nådd:

Borg biskop gir uttrykk for at de endrede bønneforslagene som er foreslått av arbeidsgruppen i Borg, er

betydelig mer inkluderende i språket, men har valgt i hovedsak ikke å tiltale Gud kjønns spesifikt, verken far/fader eller mor. Dette kan vurderes annerledes og er enkelt å endre. Men KR-forslaget som ofte tiltaler Gud i mannlige termer, men som mor bare en gang, er ikke akseptabelt.

Det praktisk-teologiske seminar sikter vel også til kjønnsinkluderende språk i sin kommentar:

Bønnenes anvendelse av inkluderende språk er ytterst forsiktig. Profilen er omtrent like tilbakeholden som i gudstjenestereformen for øvrig.

Diakonhjemmet Høgskole kommenterer derimot Gudsbildet i bønnene slik:

Vi merker oss at Gud ikke er omtalt som ”Far” i noen av bønnene og vil uttrykke glede over at et kjønnsnøytralt perspektiv er gjennomført i forslaget til dagens bønn.

Kirkelig Utdanningscenter i Nord mener at selv om språket er ”langt mer inkluderende enn før”,

mangler det mye på kjønnsinkluderende språk i Gudsildet:

Språket er etter vår mening gjenkjennelig, i noen grad fornyende, langt mer inkluderende enn før, men langt unna å ivareta bredden i gudsildet. Særlig gjelder dette i forhold til kjønn. Gud omtales 13 ganger maskulint som Far/Herre. Dette ser ut til å intensiveres ved høytidsdager. Jesus omtales noen ganger også som Herre. Ingen bønner omtaler Gud som kvinne, eller med feminine bilder. Ikke engang uttrykket ”Gud, vår mor og far” utnyttes. En kan slå fast at selv om en har dempet den maskuline språkbruken og utvidet repertoaret i forhold til gudsbenevnelser, har en ikke brukt det utvidende prinsipp i forhold til kjønn, slik intensjonen var.

Dette beklager vi, særlig fordi dette viktige aspektet ble sterkt svekket i de siste beslutningsrundene i den øvrige liturgien og salmeboka.[...] Forslagene tar heller ikke hensyn til 20-30 års arbeid med inkluderende språk i kirken, selv om kollektbønnene er bedre i så måte enn liturgien ellers og i salmeboka. Inkluderende språk kan dermed ikke sies å ha fått sitt nedslag i de nye kollektbønnene, slik Kirkemøtet i 2010 og KR 41/10 Hoveddokument, vedtok.

Konklusjon:

Skal en forsøke å vurdere dette samlet, synes det å være bred oppslutning om at bønnene har et *gjenkjennelig* språk – forstått både i forhold til innarbeidet bønnespråk og til allmenn språkbruk. De aller fleste mener også at man har lyktes ”et stykke på vei” med å *fornye* bønnespråket, selv om ikke alle formuleringer er vellykket. Noen etterlyser også en poetisk kvalitetssikring av bønnene.

Det er også bred oppslutning om at språket er vesentlig mer *inkluderende* - i vid forstand av ordet - enn tidligere. Når det derimot gjelder *kjønnsinkluderende* språk – og da først og fremst i beskrivelsen av Gud - er meningene ulike, men flere av kritikerne peker på at en kunne ha benyttet ”utvidende metode” i større grad enn en har gjort. Det innebærer at en uten å oppgi bruken av bibelske, tradisjonsrike og økumeniske benevnelser på Gud som ”Far” og ”Herre”, kan variere og supplere disse benevnelserne med andre begreper og beskrivelser. Innenfor den klassiske kollektbønnstrukturen som er valgt, kan dette først og fremst skje i den innledende tiltalen og i det etterfølgende leddet ”du som...”.

Høringsspørsmål 8: Mener dere at bønnene også kan brukes i forbindelse med prekenen og som samlingsbønn på høytidsdager?

I dette spørsmålet er høringsuttalelsene delt i sitt syn.

Følgende høringsinstanser mener bønnene egner seg også i forbindelse med prekenen og som samlingsbønn på høytidsdager, i tillegg til den tradisjonelle kollektbønn-plasseringen, som en ”bro” mellom samlingsdelen og Ordets del:

Det teologiske Menighetsfakultet:

Vi anbefaler at bønnen primært bes (fresies eller messes) av liturgen på samme sted som i dagens ordning. Dagens bønn utgjør et viktig ressursmateriale, og vil derfor kunne brukes i forbindelse med prekenen. På høytidsdager mener vi at de foreslåtte bønnene kan bes som den første bønnen i gudstjenesten, da som samlingsbønn. Vi vil ikke anbefale at bønnene brukes som fast samlingsbønn i ordinære høymesser.

Nidaros biskop/Nidaros bispedømmeråd:

Vi mener at bønnene på høytidsdagene har fått en form som gjør at de kan egne seg til bruk som samlingsbønn. De fyller imidlertid ikke behovet for kirkeårsrelaterte samlingsbønner som kan brukes mellom høytidsdagene. Vi mener også at dagens bønn kan fungere på prekestolen, da primært som en innledende bønn før prekenen.

Musikernes fellesorganisasjon:

Vi mener at dagens bønn også egner seg til å erstatte samlingsbønnen eller brukes i forbindelse med prekenen. Hvis bønnen skal bes i forbindelse med prekenen mener vi det ikke vil være så naturlig å messe den. Hvis bønnen leses eller messes som erstatning for samlingsbønnen vil det ikke bli mulighet til å markere stedegenhet i tillegg til at medliturgen mister en av sine faste oppgaver. Det forutsettes at dagens bønn skal leses eller messes av liturgen.

Også *Møre bispedømmeråd/Møre biskop, Norsk kvinnelig teologforening, Presteforeningen og Kirkelig Utdanningscenter i Nord* mener at bønnene er egnet til disse ulike plasseringene.

Følgende høringsinstanser er skeptiske til å bruke bønnene i forbindelse med prekenen:

Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd:

Vi mener at Dagens bønn både på høytidsdager og ellers gjerne kan erstatte samlingsbønnen.[...] Egner bønnen seg som avslutningsbønn på prekestolen? Det finnes kirkehistoriske forbilder når det gjelder en slik plassering, men en kan spørre om det vil virke forvirrende at kollektbønnen opptrer på ulike plasser i gudstjenesten.

Borg bispedømmeråd:

Dagens bønn, slik forslaget nå foreligger, gir ikke grunnlag til en kvalifisert vurdering om disse kan fungere godt både til å messes, brukes innledningsvis ved gudstjenesten, på dagens plass for kollektbønn eller som innledning til prekenen. Generelt mener bispedømmerådet at dagens bønn liturgisk vil fungere best som et ledd i innledningen av gudstjenesten eller på dagens plass for kollektbønnen. Menighetsrådene som skal fatte vedtak om lokal grunnordning, må gjøre en vurdering om innledningen av gudstjenestene fram til prekenen kan bli for ordrik, dersom hovedgudstjenesten både har innledningsbønn, dagens bønn, dåp og tekstlesninger før prekenen.

Bjørgvin biskop:

Dagens bønn hører etter min mening til i *gudstjenestens åpningsfase*. Ved prekenen vil den virke malplassert, og stride mot prekenens karakter av muntlig tale.

Én høringsinstans mener at bønnene ikke kan fungere som samlingsbønn, men til prekenen:

Hamar biskop/Hamar bispedømmeråd:

Med den formen bønnene har fått, egner de seg kanskje aller best i forbindelse med preken. Som samlingsbønn er de ikke veldig godt egnet. Det er ikke tatt tilstrekkelig hensyn til at Dagens bønn på høytidsdager skal kunne fungere som samlingsbønn. Vi tror at det på disse dagene vil være bedre med en mer proklamerende form som innledning til gudstjenesten.

Vi forutsetter at bønnen leses av medliturg, når den brukes som samlingsbønn, og av hovedliturg, når den er Dagens bønn eller knyttes til prekenen. Dette kommer ikke klart fram i gudstjenesteboken. Vi vil peke på at plassering i rommet også er viktig. Skal denne leses fra lesepulten eller fra alteret, når den er Dagens bønn?

Den tredje gruppen mener at dagens bønn bør bes på den plass kollektbønnen har hatt, og er skeptisk til andre plasseringer.

Sør-Hålogaland bispedømmeråd utdyper dette slik:

Vi mener at det er positivt at kollektbønnen har en fast plass i liturgien, ledd 8. Vi mener at dette i utgangspunktet er den beste plasseringen, men at det i forbindelse med for eksempel høytidsdager kan være ønskelig å bruke dagens bønn/kollektbønn i stedet for samlingsbønn, og at den da kommer som ledd 4. Vi er skeptiske til å åpne for at den skal komme i forbindelse med prekenen. Dette er på grunn av bønnens sterke tradisjon som menighetens felles bønn. Den bør derfor ha en plassering som gjenspeiler dette, og ikke gir den preg av å være en predikantbønn. I høringsdokumentet s 5 presiseres det at bønneforslaget i all hovedsak er ment å være en missalekollekt. Da bør også plasseringen i liturgien gjenspeile dette, nemlig ved at den kommer som en lovprisende avslutning på gudstjenestens innledningsdel som innholdsmessig sammenfatter dagens hovedtema og danner en bro til orddelen.

Vi mener at den store friheten som gis i hvor bønnen kan plasseres, og at den er gjort fakultativ, skaper unødig uklarhet omkring hva dagens bønn/kollektbønnen er og hvilken funksjon den har. At den ikke lenger er obligatorisk bryter også med økumeniske hensyn, noe som i andre spørsmål vedrørende gudstjenestereformen er tillagt stor vekt.

Nord-Hålogaland biskop (og en nesten likelydende uttalelse fra Nord-Hålogaland bispedømmeråd):

Dagens bønn kommer best til sin rett når den brukes på det stedet den egentlig er tiltenkt. Det faller mer naturlig å messe den der, enn som en samlingsbønn eller i forbindelse med prekenen. I kapittel 2, pkt. 8 i Ordning for hovedgudstjenesten gis det pr. i dag ikke noe signal om hvorvidt bønnen skal kunne fremsies eller messes. Jeg/Vi mener at det under pkt. 8 i Dagens bønn bør stå at ”bønnen kan messes eller fremsies”.

Høgskolen i Staffeldtsgate:

Bønnene er ikke egnet til samlingsbønner fordi de ikke er forberedende og samlende. Heller ikke som bønner i forbindelse med prekenen fordi de er for generelle.

teoLOgene:

Som nevnt tidligere mener vi at dagens bønn bør plasseres der den i dag er, i det nye forslaget som en ”bro” til ordets del.

Konklusjon:

Alt i alt mener sju høringsinstanser at bønnene også kan fungere på de to andre plasseringene. Når den brukes som *samlingsbønn*, gjelder dette bare på høytidsdager ifølge Ordning for hovedgudstjeneste. Bønnene på disse dagene har en noe mer proklamerende form med tanke på en slik bruk.

Tre høringsinstanser er imidlertid skeptiske til å bruke dagens bønn i forbindelse med prekenen, fordi bønnens form bryter med prekenens muntlige karakter.

I tillegg anbefaler minst fem høringsinstanser å beholde bønnen på kollektbønnens tradisjonelle plass. De som argumenterer slik, sier ikke dermed at bønnene som sådan er uegnet til å bli brukt ved andre plasseringer i gudstjenesten. Men disse plasseringene ”skaper uklarhet” og dagens bønn ”kommer best til sin rett når den brukes på det stedet den egentlig er tiltenkt.” Dette er også det eneste stedet hvor det er naturlig å *messe* bønnen.

Hørings spørsmål 9: Bør dagens bønn, når den brukes i innledningsdelen (ledd 8), fortsatt være bønner vedtatt av Kirkemøtet etter læremessig uttalelse fra biskopene?

Oslo biskop/Oslo bispedømmeråd svarer bekreftende på dette:

Vi er av den oppfatning at Dagens bønn, når den brukes i gudstjenestens innledningsdel, bør dreie seg om vedtatte bønner, ikke om bønner laget lokalt. Læremessige aspekter tilsier at dette vil være den beste ordningen.

Hamar biskop/Hamar bispedømme svarer:

Ja, vi vil understreke betydningen av at Dagens bønn vedtas i Kirkemøtet som fast formulerte bønner for hele vår kirke. Dette vil underbygge bønnenes karakter av å skulle sammenfatte dagens hovedtema og teologi. Dagens bønn bør ha kvaliteter som styrker kirkeårspreget i gudstjenesten, og har et tydelig sakramentalt preg.

Nidaros biskop/Nidaros bispedømmeråd fremhever at ”Dette er bønner som tydelig gir til kjenne hva Den norske kirke tror og lærer og bør undergis den samme behandling og vurdering som ordningen for hovedgudstjenesten.”

Det teologiske Menighetsfakultet drøfter spørsmålet slik:

Et viktig aspekt ved gudstjenestereformen har vært å gi tillit til menighetene lokalt (innenfor rammen av *ordo*). Denne grunnholdningen taler for at Dagens bønn også bør kunne utformes lokalt, uten vedtak i Kirkemøte etter læremessig uttalelse fra biskopene.

Samtidig mener vi at det vil være en styrke at vesentlige deler av kirkens bønnespråk er felles. Vi tror at en gjennomarbeidet versjon av Dagens bønn representerer et viktig ressursmateriale i menighetene – blant annet nå som kollektbønnen er borte. Dette hensynet kan tale for at Dagens bønn bør vedtas av Kirkemøtet etter læremessig uttalelse fra biskopene.

Fagforbundet teOLOgene svarer ”ja” og begrunner det slik:

For å sikre bønnene faglig god kvalitet teologisk og pedagogisk, bør dette fortsette, samt for å sikre kontinuitet og likhet i kirken, i en ordning som skaper mye diskontinuitet og forskjeller mellom ulike ordninger fra menighet til menighet.

Av de som uttaler seg eksplisitt om dette spørsmålet støtter også *Møre bispedømme/Møre biskop*, *Sør-Hålogaland bispedømmeråd*, *Borg bispedømme*, *Høgskolen i Staffeldtsgate* og *Musikernes fellesorganisasjon* at bønnene skal vedtas av Kirkemøtet etter læremessig uttalelse fra Bispemøtet.

Tre høringsinstanser mener at dette ikke er nødvendig:

Presteforeningen mener ”at den kan være fristilt fra biskopens godkjenning, men er under den stedlige liturgs ansvar”. Dette mener også *Norsk kvinnelig teologforening* og *Kirkelig Utdanningscenter i Nord*.

Konklusjon:

En kan dermed konkludere med at det er et klart flertall for den saksgang som det er lagt opp til med denne høringen: at dagens bønn vedtas av Kirkemøtet etter læremessig behandling i Bispemøtet.

Overveielser om prosessen videre med bearbeiding av bønnene etter høringen.

Ut fra høringen er det gitt et positivt grunnlag for å bearbeide forslaget til dagens bønn/kollektbønner videre. Svært mange høringsinstanser har gitt konkrete forslag til hvordan enkeltbønner kan forbedres, og dette er en verdifull ressurs for denne bearbeiding.

Dette arbeidet vil likevel være omfattende. Det handler ikke bare om å rette opp feil og justere noen formuleringer. Det handler også om en poetisk og læremessig kvalitetssikring. Derfor foreligger ikke reviderte bønner når høringssammendraget drøftes i Kirkerådets møte i september 2012.

Ut fra dette må en reise spørsmålet om det er mulig å vedta disse reviderte bønnene allerede på Kirkemøtet 2013. To alternativer må da vurderes mot hverandre.

Alternativ 1: Kirkemøtevedtak i 2013

Ettersom de reviderte bønnene etter høringen ikke foreligger til Kirkerådet i september 2012, kan saken heller ikke behandles for læremessig uttalelse av Bispemøtet i oktober 2012, slik forutsetningen var.

Den eneste muligheten for å vedta saken på Kirkemøtet 2013 er å legge løpet slik at de reviderte bønnene kan legges fram for Kirkerådet i møtet 6. – 7. desember 2012. Da må et revidert forslag sendes fra sekretariatet til Kirkerådet senest 19. november.

Etter behandlingen i Kirkerådet kan forslaget bearbeides videre i tråd med Kirkerådets innspill fram til 21. januar 2013, da de må sendes til Bispemøtet, som behandler saken og gir sin læremessige uttalelse på Bispemøtet 11.-15. februar 2013. Etter dette må en i løpet av 2 uker bearbeide bønnene og Kirkerådet må avholde et ekstraordinært møte for å behandle saken på ny, før forslaget sendes til Kirkemøtets deltakere 28. februar 2013. Om det lar seg gjøre, kan bønnene vedtas på Kirkemøtet 2013.

Dette er det mest optimistiske løpet en kan tenke etter høringen, og et svært krevende løp. For å klare dette må det stilles ekstra ressurser til disposisjon slik at en kompetent arbeidsgruppe kan gjøre det grunnleggende arbeidet med å revidere bønnene i tråd med høringen allerede i september og oktober i år.

Fordelen med å vedta saken på KM i 2013 er at bønnene kan tas i bruk tidligere. Saken har også allerede vært utsatt, og det er bred enighet om at bønnene skal vedtas av Kirkemøtet og inngå i gudstjenestematerialet for menighetene. Det er også lagt opp til at saken skal opp på Kirkemøtet 2013, og ikke i 2014, hvor andre saker er planlagt.

Denne stramme arbeids- og vedtaksprosessen synes ikke å være tilfredsstillende for Kirkerådets og Bispemøtets behandling av saken.

Alternativ 2: Kirkemøtevedtak i 2014

Et mer kvalitetssikkert løp er at dagens bønn fremmes for vedtak i Kirkemøtet først i 2014. Da kan Kirkerådet behandle saken på møtet i mai 2013 og Bispemøtet få saken til læremessig uttalelse i juni 2013. Kirkerådet behandler deretter saken i september eller desember 2013.

Fordelen med dette løpet er at det vil gi bedre rom for kvalitetssikring av bønnene. Det er også det mest realistiske forslaget. Ulempen er at bønnene kan tas i bruk først et år etter at de var planlagt vedtatt. Hensynet til hvilke saker som settes på sakskartet på de to kommende kirkemøtene bør også overveies.

Sekretariatet anbefaler derfor at det legges opp til at saken kommer til Kirkemøtet i 2014.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Nye dagens bønn inngår som et ledd i ny Ordning for hovedgudstjenesten som menighetene skal kunne velge. Derfor må det foreligge slike bønner, og med innføringen av reformen ble det varslet om at de skal kunne settes inn i gudstjenestepermen i B 5-format, som det øvrige materialet.

Det vil medføre en viss utgift for å få disse trykket og tilsendt fra Eide forlag. Et høyst foreløpig anslag på bønnene tilsendt i trykket form kan være kr 50 for hver kirke og til hver ansatte prest. Ettersom de inngår i Kirkemøtets vedtak om liturgi, vil det ikke være opphavsrettigheter knyttet til dette stoffet. Det gjør at de vil ligge gratis tilgjengelig i digital form.

I sekretariatets arbeid med å revidere bønnene i lys av høringen vil det være nødvendig med ekstern konsulenthjelp, ikke minst av språklige grunner og av hensyn til begge målformer. Om saken fremmes for Kirkemøtet i 2013, vil det medføre en ekstraavgift som det ikke er tatt høyde for i årets budsjett, anslagsvis kr 70.000. Om saken fremmes for Kirkemøtet i 2014, vil denne utgiften inngå i neste års budsjett.